

Jiří Rajlich: Na křídlech Světové války. Epizody ze života českých aviatiků v rakousko-uherském letectvu. Nakladatelství Svět křídel, Cheb 2014, 712 stran, 950 fotografií, ISBN 978-80-87567-48-7.

Letošní stoleté výročí vypuknutí 1. světové války nepřineslo na české knihkupecké pulty očekávanou záplavu původních titulů, založených na pramenném výzkumu. Jednu z mála výjimek tak představuje právě recenzovaná kniha – přinejmenším prozatím. Je vůbec první, která souhrnně pojednává o českých vojenských aviatikách rakousko-uherského mocnářství. V pozoruhodné historii našeho letectví totiž dosud představovali dosti přehlížený element, a to naprosto neoprávněně. Přitom poválečný Letecký sbor čs. armády konstituovali právě oni, bez ohledu na to, jestli za války sloužili u armádních *k.u.k. Luftfahrtruppen*, nebo u námořního *k.u.k. Seefliegerkorpsu*. Po skončení války měli za sebou bohatou minulost i množství zkušeností, které bez váhání nabídli rodící se republice.

Renomovaný historik (autor fenomenálního knižního projektu *Na nebi sladké Francie* a *Na nebi hrdého Albionu*, který zde vyčerpávajícím způsobem zmapoval historii čs. letectva na západní frontě za 2. světové války) se tentokrát rozhodl prezentovat výsledky svého mnohaletého archivního výzkumu i na tomto dosud „neoraném“ poli. Opět to svědčí o tom, že jeho tematicky a časově záběr je účtyhodný. Jak si s touto velkou výzvou poradil?

Svým rozsahem i způsobem zpracování patří kniha k tomu, na co jsou čtenáři u Jiřího Rajliche již zvyklí. S ohledem na to, že většina tuzemských historiků i čtenářů má o rakousko-uherském letectvu představy spíše mlhavé, pojal její první část jako historický úvod do celé problematiky. Načrtl v něm velice pozoruhodné počátky a následný organizační a technický rozvoj letectva rakousko-uherské monarchie. Na to pak navazuje problematika zastoupení a přínosu letců z českých zemí, přinejmenším těch, kteří náleželi do řad létajícím personálu. Žádné oficiální dobové národnostní statistiky se v tomto směru nevedly. O to více je třeba vyzdvihnout autorův pokus o jejich sumarizaci jak procentuální, tak v absolutních číslech. Na základě pracného a zdoluhavého dohledávání podle jednotlivců se o to pokusil jako vůbec první z našich historiků. Dochází k závěru, že letci z českých zemí – Češi i čeští Němci – tvořili přibližně třetinu létajícího personálu celého *k. u. k. Luftfahrtruppen*. Dokládá to i následujícími tabulkovými přehledy. Jednak jde o seznamy nejspěšnějších aviatiků rakousko-uherského letectva podle počtu oficiálně uznaných vítězství (mj. zde dokládá, že těchto leteckých es nebylo 49, jak se dosud nesprávně uvádělo, ale dokonce 62), jednak o přehledy recipientů Zlatých medailí za statečnost a Zlatých medailí za statečnost pro důstojníky. Každopádně celý tento úvod, zvláště přes 280 stránek, by sám vydal na samostatnou publikaci.

V dalších partiích knihy se autor pomocí zajímavých příběhů snaží čtenáře hlouběji vtáhnout do zájmu o problematiku. Jsou odevrány konkrétním letcům a válečným epizodám, které se odehrály v rozmezí od prvních dnů války na ruské frontě v létě 1914, kdy osádky křehkých létajících aparátů pluly po obloze ještě neozbrojené, až do jejich posledních dnů na podzim 1918 na bojišti italském. Tuto druhou, rozsáhlejší část knihy představují čtyři samostatné kapitoly, částečně vycházející z některých autorových předchozích přípravných studií dlouhého času zveřejněných buď v HaV, nebo zaniklém HPM či různých muzejních sbornících, v zahraničí pak v *Cross&Cockade International* aj.

První pojednává o prvenství, o které rozhodně nikdo nestál, totiž o smrti prvních aviatiků při vzájemném leteckém střetnutí. Málokdo totiž tuší, že oběti vůbec prvního vzdušného taranu v historii, činu, který proslavil ruského aviatika Petra Nestěrova, se stal český pilot, František Malina. Kapitola pak doplňuje

důkladná analýza podobné, ale u nás prakticky neznámé události, k níž o tři roky později došlo na italské frontě. Tehdy se obětí taranu, provedeného italským stíhačem stal jiný český pilot, Stanislav Franc. Uzavírá ji tabulka všech vítězství, které rakousko-uherská letci získali v letech 1914–1918 na ruské frontě.

Následující kapitola čtenáře zavádí pro změnu do posledního válečného roku a na italské bojiště. Na padesáti stranách podrobně analyzuje jednu z nejtěžších porážek, kterou tam rakousko-uherským letcům uštědřili tentokrát stíhači Britského impéria. Také tato letecká bitva z 31. srpna 1918 má nepřehlédnutelné české souvislosti. Kapitola se však nezabývá jen tímto epickým střetnutím. Na dalších padesáti stránkách líčí i mnohá jiná paměťhodná utkání, která čeští letci svedli na tomto bojišti se svými italskými či britskými protivníky. Zde autor plně zúročil své dlouholeté zkušenosti a erudici, prokázané již v mnoha svých předchozích „druhoválečných“ publikacích, v nichž vzdušné boje pojal důsledně z pohledu obou bojujících stran. Každopádně přes jeho převážně analytický charakter jde o vskutku strhující čtení, které patrně osloví nejen ty, pro něž iniciační zážitek představovali *Biggles* či *Stíhači, na start!* (v orig. *Aces High*).

Zatímco předcházející zavedly čtenáře do atraktivního prostředí nelítostných duelů v oblacích, následující kapitola jim prostřednictvím vzpomínek českého mechanika Františka Šimka umožní podívat se na leteckou válku takřkajíc zespedu, tedy z hangáru a letištní plochy. Nutno dodat, že pohled je to neméně zajímavý. Nejde však jen o něj samotného, ale o příběh celé slavné *Fliegerkompagnie 41J* a mnoha jejích příslušníků (podrobný přehled jejich důstojníků a pilotů má zde svou světovou premiéru). Zvláštní pozornost autor věnuje největšímu c. a k. leteckému esu Godwinovi Brumowskému a jeho českému „číslu“ Josefovi Novákovi, který podle Šimkova tvrzení měl být skutečným autorem většiny vítězství oficiálně připisovaných jeho ctižádostivému veliteli. Byl tedy Josef Novák největším českým stíhačem esem všech dob? Na tuto a řadu dalších otázek se autor pokouší kvalifikovaně odpovědět především za pomoci dochovaných archivních záznamů. Neodkryvejme ovšem všechna překvapení předem a nechme nějaké na čtenáři samotném.

Závěrečná kapitola se od předchozích liší především v tom, že primárně nepojednává o aviatikách, ale mapuje naprosto nevědění osud jednoho stroje. Doslova, protože jde o letecký motor. S celým příběhem této zdánlivě banální, několik set kilogramů vážící věci mělo co do činění i několik aviatiků z řad českých Němců (Karl Teichmann, Albin Heidl a Julius Arigi). Pozoruhodnost celé věci podtrhuje fakt, že tato pohonná jednotka britského „Brisfitu“ ukořistěného na italském bojišti po válce nakrátko zaburácela dokonce i na českém nebi, aby pak na mnoho následujících desetiletí zmizela v muzejním depozitáři. Příběh je umocněn tím, že de facto pokračuje až do současnosti. Motor totiž nejenže dosud existuje, ale – ač je to k nevíře – po bezmála století znovu burácí v letuschopném prvoválečném „Brisfitu“. Nachází se ve vlastnictví sira Petera Jacksona, jednoho z nejslavnějších současných filmařů. Málokdo ovšem o režisérovi *Pána prstenů* ví, že nikdy nepřestal být fascinován historií Velké války a že je rovněž zaníceným fanouškem létajících aparátů z těch dávnou minulých dob.

Jak už jsme u autora zvyklí, za každou stránkou knihy, plně obrovského množství mnohdy poprvé zveřejněných informací, lze tušit dlouhé roky badatelské „otročiny“ – především ve vídeňském Kriegsarchivu, londýnském The National Archives a pražském VHA. Ostatně, pozoruhodná cifra čítající 724 poznámek pod čarou převážně archivního charakteru hovoří o autorově dlouhodobé a pečlivé práci s prameny asi nejmvládnější. Dvacetistránkový (!) seznam pramenů a literatury pak dokládá nejen jeho perfektní přehled o tom, co kdy k tématu vyšlo (a někdy to jsou opravdové regionální raritky), ale přinejmenším i velice solidní znalosti obecných dějin, tj. problematiky posledních desetiletí rakousko-uherské monarchie, její armády a českých souvislostí s ní spojených. Jeho práce nejenže nemá srovnání v tuzemsku, ale zásadním způsobem reviduje i mnohé zahraniční publikace. Především se to pak týká u nás patrně nejznámějšího díla amerického historika M. O'Connora (a jeho anglosaských epigonů), v řadě případů opravuje či precizuje práce u nás méně známého rakouského badatele K. Meindla.

Zvláštní pozornost zasluhuje fotografický doprovod publikace. Jednak pro svou četnost (fotografií a faksimilií dokumentů jsem tam napočítal kolem 950), dále pro svou kvalitu a v neposlední

řadě i pro autorovo celkové pojetí obrazového doprovodu. Jak jsme si již u něj zvykli, učinil z něj totiž zcela integrální součást knihy. Nespokojil se tedy jen se stručnými popiskami, ale v některých případech jsou půl nebo dokonce i celostránkové. Tím plní i roli velice hutných výkladových hesel, popisů pozoruhodných válečných epizod či biografických medailonků – jak českých aviatiků, tak i některých jejich ruských, italských či britských protivníků. Jejich tvorba sama o sobě od autora nepochybně vyžadovala důkladný archivní výzkum osobních spisů. Opravdu se je vyplatí číst. Pokud by byly včleněny do hlavní výkladové linie, příliš by ji zatížily (zde ji však spíše rozvíjejí), na poznámky pod čarou by byly příliš rozsáhlé a asi by je málokdo četl.

Desítky, možná stovky fotografií mají v knize premiéru doslova světovou. Vedle celé řady portrétních, které k řadě osobností konečně přiřadily tvář, k nim patří i vyslovené raritky. Například dosud úplně neznámý snímek Brumovského Albatrosu D.III (Oef) se symbolem umrlčí lebky, či jiný, tentokrát Novákův D.III s dravcem na trupu, nebo havarovaný D.II, v němž po válce přišel o život Gottfried Russ, atd. Škoda jen, že někdy se fotografie tísni tři, výjimečně i čtyři na jediné tiskové straně, celá řada z nich by totiž zasluhovala zvětšení. Je to nutná daň za daný formát knihy a ostatně i za její celkový rozsah, který není nafukovací a i beztak je úctyhodný.

Na druhou stranu ovšem k přednostem knihy patří věc, která není u našich historiků vůbec samozřejmá: přestože jde o odbornou publikaci, knížka se tak dobře čte. A to i přesto, že pro většinu čtenářů patrně půjde o problematiku novou a ne vždy zcela jednoduchou.

Zájemce o historii 1. světové války a rakousko-uherských počátků našeho letectví vůbec tak dostává do rukou zdařilý a poutavý počin autorský i chvályhodný nakladatelský, který současně představuje i velice cenný příspěvek k tzv. sporu o českého vojáka ve Velké válce. Právě v souvislosti se stoletým výročí neváhám *Na křídlech Světové války* nazvat knižní událostí roku.

David Majtenyi

Pavel Knihař – Ladislav Kudrna (ed.): Legie, můj život. Od vojína k veliteli praporu. Academia – Ústav pro studium totalitních režimů, edice Paměť, sv. 68, Praha 2013, 249 s., ISBN 978-80-200-2289-9 (Academia); 978-80-87211-80-9 (ÚSTR).

Memoárová edice „Paměť“ nakladatelství Academia přináší již tradičně vzpomínky zajímavých osobností (nejen) českých nejnovějších dějin, které velmi často mají vztah i k vojenským dějinám.

Její 68. svazek je věnován událostem, jež až do nedávna tvořily „bílé místo“ v naší historické paměti, a sice účasti občanů bývalého Československa v tzv. první indočínské válce v letech 1946–1954.¹ Nejde při tom o žádnou maličkost, ale o největší bojové vystoupení českých vojáků od skončení 2. světové války. Podle nedávno precizovaných údajů prošlo touto zapomenutou frontou Studené války přes 1600 československých občanů, z nichž více než tři stovky zde položily život.

Pavel Knihař, autor unikátních pamětí „Legie, můj život“ byl jedním z těch, kteří přežili a mohli podat svědectví. Jako sedmnáctiletý student střední průmyslové školy založil krátce po únoru 1948 se spolužáky ilegální odbojovou skupinu. Záhy byl však StB zatčen. Počátkem srpna 1948 se mu za dramatických okolností podařilo uprchnout do americké okupační zóny Německa a po několika týdnech v uprchlickém táboře dobrovolně

vstoupil do řad francouzské Cizinecké legie. Jako uvědomělý odpůrce komunistického režimu chtěl bojovat kdekoli na světě proti ideologii, která jej připravila o vlast a rodinu. I po odjezdu do Indočiny na jaře 1949 ani na chvíli nepochyboval, že na tomto, v té době jediném, „horkém“ bojišti Studené války pomáhá bojovat i proti komunistům v rodné zemi.

Jeho osudy zde jsou do značné míry netypické – od prostého legionáře se během dvou na sebe navazujících dvouletých turnusů „vypracoval“ na poddůstojníka, resp. rotmistra legie a nositele nejvyššího francouzského vyznamenání pro svou hodnostní skupinu *Médaille Militaire*, která mu byla udělena v roce 1955. V kultivovaném textu pamětí jsme svědky toho, jak válka v Indočíně mění charakter – od drobných přestřelků s malými skupinami Viet-Minhu, kterých se autor účastní v řadách 2. pěšího pluku legie v jižním Annamu v letech 1949–1951, až po těžké boje v severním Vietnamu, kam přijíždí v době, kdy se francouzské síly jen těžko vzpamatovávají ze série tvrdých porážek, které jim dosud podceňovaný nepřítel zasadil na podzim předchozího roku.

Přestože z textu je vidět, že autor patří povahově k lidem, kteří si za žádných okolností nestěžují a jsou naopak připraveni hledat i na nejtěžších životních situacích to pozitivní, je z líčení bojových střetů zřejmé, že Francie již v té chvíli vede boj, který nemůže vyhrát. Legionáři drží opevněné posty, jež se postupně mění v betonové pevnosti a Viet-Minh ovládá celý zbytek Tonkinu. Pokud francouzské velení naplňuje rozsáhlou pacifikační akci, legionáři projdou desítky kilometrů, aniž by se vůbec setkali s nepřítelem – celé divize Viet-Minhu „prosáknou“ přes jejich linie a najednou jim stojí v zádech. Bleskově udeří a zase se stáhnou. Odmítají se mnohem lépe vyzbrojeným a vycvičeným Francouzům postavit v regulérní bitvě a nechat se konečně zničit.

Francie navíc místo sebe nechává bojovat vojáky z kolonií a především legionáře – válka je totiž vlivnou francouzskou levicí považována, i po poskytnutí otevřené pomoci východního bloku, především Číny, nikoliv za střet mezi Východem a Západem, ale za špinavý imperialistický konflikt. Za takové konstelace prostě nelze vyhrát a legionáři jsou schopni tuto porážku za cenu velkých obětí již jen oddalovat (během první indočínské války padlo přes deset tisíc legionářů – Češi a Slováci mezi nimi tedy tvořili nezanedbatelná tři procenta).

Po skončení války se do, nyní již nezávislého Jižního Vietnamu, autor ještě krátce vrátil, aby v lednu 1956 odjel do „vlasti“ legie, tedy do Alžírsku, kde mezi tím dosáhlo národně-osvobozenecké hnutí takových rozměrů, že proti němu musely být nasazeny téměř všechny síly legie, která znovu vedla krvavý boj místo rodilých Francouzů. Porážka a odchod z Alžírsku v roce 1962 byl pro většinu legionářů traumatem, o němž je těžké hovořit i po desetiletích. Stejně je tomu i v případě autora těchto vzpomínek – zatímco vzpomínám z Indočiny je věnována více než polovina textu, šestiletý „alžírský“ pobyt zmiňuje pouze na několika stránkách. Pro nás je mimořádně zajímavý autorův popis zadržení československé lodi *Lidice* v roce 1959, jehož se osobně v roli tlumočnicka zúčastnil.

Autor zůstal legii věrný i v následujícím období. V letech 1964–1967 a 1970–1972 sloužil na Madagaskaru, v lednu 1968 se dočkal jmenování důstojníkem a v letech 1976–1978 velel rotě na polynéském atolu Mururoa. Přestože již v roce 1956 dostal francouzské občanství a byl nositelem vysokých francouzských vyznamenání, byl stále veden jako „důstojník-cizinec“. V této kategorii musel čekat na řádné povýšení až dvojnásobnou dobu oproti rodilým Francouzům. V průběhu 70. let 20. století se tyto podmínky ještě zpřísnily. Autor na ně zareagoval tak, že koncem roku 1978 odešel po třiceti letech služby do zaslouženého „důchodu“.

Odborného editování textu pamětí se zhostil zkušený historik Ladislav Kudrna, který se tímto tématem již několik let soustavně zabývá a vydal o něm řadu zásadních studií i monografií. Kniha je doplněna editorovým úvodem věnovaným dějinám prvního indočínskému konfliktu, průběžným poznámkovým aparátem (na tomto místě je třeba pozitivně kvitovat, že Academia upustila od ještě nedávné praxe zařazování poznámkového aparátu ve zvláštním oddíle až za samotný text) a doslovem, které knihu zásadním způsobem doplňují. Jedinou

¹ V roce 1977 vyšly v exilovém nakladatelství 68 Publishers v kanadském Torontu vzpomínky Karla „Charlese“ Hory „Moje matka Cizinecká legie“, které byly v roce 1993 vydány i v České republice. Ty kromě autorových zážitků z 2. světové války obsahují i popis jeho dalšího působení v legii po únoru 1948, kdy se účastnil bojů v Indočíně, Koreji a Alžírsku. Horovy zážitky byly však velmi dlouho obecně vnímány jen jako jistá kuriozita.

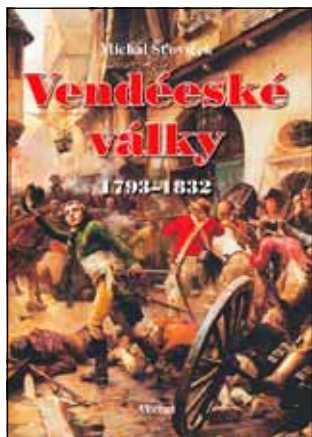
přípomínkou, již bych měl k jejich jinak odborně preciznímu zpracování, je poněkud volně zacházení s ekvivalentem francouzských vojenských hodností. Vzhledem k tomu, že naše vojenská terminologie je v tomto ohledu poněkud odlišná, by pro čtenáře bylo možná srozumitelnější např. používat místo české hodnosti „rotný“ mezinárodního slova „seržant“. Poněkud zavádějící je tím pádem pak i podtitul „Od vojína k veliteli praporu“, vzhledem k tomu, že autor velel naposledy rotě a v samém závěru textu konstatuje, že byl jako záložník do hodnosti „velitele praporu“ povýšen. Při tom je zřejmé, že zde nejde o vojenskou hodnost, ale o funkční zařazení. tato skutečnost by si možná zasloužila nějaké ediční vysvětlení.

V závěru knihy je věnován poměrně rozsáhlý prostor boji Pavla Knihaře za přiznání statutu účastníka odboje a odporu proti komunismu podle zákona č. 262/2011 Sb. Jeho žádost byla našimi úřady vyřešena „šalamounsky“. Osvědčení měl obdržet za svoji činnost ve studentské ilegální skupině v roce 1948, nikoliv však za čtyřletý boj se zbraní v roce v indočínském pekle. Je zřejmé, že oddělení pro vydávání osvědčení o 3. odboji Ministerstva obrany ČR se (snad oprávněně) obává nebezpečného precedentu – aby osvědčení muselo být vydáno desítkám a možná stovkám dosud žijícím veteránům Cizinecké legie, kteří se této války zúčastnili, aniž by bylo možné jednoznačně zjistit, zda nešlo o dobrodruhy nebo kriminální živly, které se v Indočíně dopustily válečných zločinů na civilním obyvatelstvu nebo zajatcích. O tom, jaké komplikace by celá věc mohla způsobit politicky, se snad není třeba ani šířeji rozepisovat.

Na druhou stranu – Pavel Knihař a jeho osud jasně dokazují, že problematiku „našich“ vojáků v indočínské válce není možné smést ze stolu nějakým paušálním konstatováním nebo právní kličkou. Dávno před uznáním prvního i druhého zahraničního odboje bojovaly stovky nejlepších českých vlastenců v řadách jediné armády světa, která je byla ochotná vůbec přijmout – ve francouzské Cizinecké legii. Oni byli jádrem a předchůdcem našich legií ve Francii za 1. světové i čs. jednotek na západní frontě za 2. světové války. Také s nimi v legii sloužili čeští dobrodruzi, hochštapleři i kriminálníci. Jen události světových válek je od nich oddělily. Můžeme se tedy ptát, jak by asi skončil třeba Gabčík s Kubišem, kdyby si Hitler na poslední chvíli rozmyslel věst ze Západem válku... Divali by se na ně ještě léta po pádu nacistického režimu jako na nějaká podezřelá individua, mající na rukou krev?

Možná, že po únoru 1948 byli mezi českými legionáři v převaze mladí dobrodruzi, kteří chtěli prožít romantiku, již znali z rodokapsů, ubožáci, zděšení bídou uprchlických táborů západního Německa, hledající z nich jediné možné východisko, nebo hochštapleři, z nichž se stali profesionální žoldáci. Byla mezi nimi však bez pochyby silná skupina těch, kteří odcházeli do Saigonu bojovat za svobodu Prahy a tuto skutečnost bychom měli do budoucna akceptovat. Snad k tomu přispěje i kniha Pavla Knihaře.

Jiří Plachý

Michal Štoviček:
Vendéské války
1793–1832, Akcent,
Třebíč 2013, 438 s.,
ISBN 978-80-7268-945-3.

Přestože Velká francouzská revoluce dozajista tvoří jeden z milníků světových dějin, k nimž se obrací pozornost jak odborné historické obce, tak i veřejnosti, zůstává pro českého čtenáře v tomto spleťtém období dějin země galského kohouta stále ještě celá řada bílých míst. A to nejen kupříkladu v donedávna

poněkud opomíjených dějinách sociálních, ale poněkud překvapivě i v dějinách vojenských. Této éře totiž v našich končinách schází popularita srovnatelná s tou, již se těší mimo jiné i bezprostředně navazující epocha císaře Napoleona I. a jeho tažení.

Jednou takovouto neznámou kapitolou bezpochyby tvoří i kontrarevoluční povstání odehrávající se převážně mezi lety 1793–1796 na území několika západofrancouzských

departementů a které vešlo do širšího povědomí jako válka ve Vendée. Absence kvalitní tuzemské či překladové syntézy na toto téma je o to překvapivější, že uvedený konflikt není uzavřenou historickou kapitolou, ale i v současné době tvoří svébytné politikum, kdy se francouzské konzervativní kruhy pokoušejí prosadit uznání jedné z fází této války za první moderní genocidu. Je až zarážející, že jediné informace o této problematice v českém prostředí mohl doposud případný zájemce čerpat výhradně z jejího literárního či filmového zpracování výrazně proměnlivé úrovně. Této situaci si je plně vědom i autor recenzované publikace, překladatel Michal Štoviček, který na sebe vzal nelehký úkol přiblížit války ve Vendée tuzemskému čtenáři.

Ve své obsáhlé práci se pokouší nastínit všechny aspekty uvedeného konfliktu, který svou brutalitou zastínil prakticky vše, čím si Evropa prošla až do obou světových válek o více než sto let později. Mimo skutečně detailní popis válečných tažení tak zde čtenář nalezne kapitoly věnované výzbroji a strategii obou stran konfliktu a medailonky jeho nejdůležitějších aktérů, přičemž součástí publikace jsou i stati popisující každodennost ve válku pustošené zemi, způsoby, jak konflikt ovlivnil životy žen na území Vendée a v neposlední řadě stručné shrnutí celé franko-francouzské debaty o tomto konfliktu doplněné jeho rozbořem z hlediska tehdejšího i současného právního řádu a válečných konvencí.

Nicméně za jinak chvályhodnou autorovu snahu o co nejdetailnější přiblížení bojů na území Vendée platí kniha určitou daň v podobě jistého opomíjení mezinárodních a vnitrostátních souřadnic, s nimiž se povstání prolínalo, čímž celý obraz těchto událostí nevyhnutelně ztrácí na plasticitě. Nutno ovšem dodat, že čtenáři obeznámenému alespoň se základními konturami vývoje posledního desetiletí osmnáctého století, nebude činit zasazení jednotlivých událostí popisovaných v knize do výše uvedeného kontextu nepřekonatelný problém.

Závažnější nedostatek knihy však tvoří jistá nepřehlednost textu, k níž dozajista přispívá absence rejstříku. Ve Vendéských válkách se angažovaly desítky povstaleckých a republikánských velitelů a udržet přehled o každém z nich – zvláště při organizačním zmatku, který na obou stranách konfliktu panoval – je mnohdy nad čtenářovy síly. V závěru knihy navíc plynulost textu dále snižuje ne zcela šťastné umístění kapitol hodnotících celý konflikt před oddíly zabírající se jeho dozvuky a nepokoji na západě Francie v letech 1798–1832.

Tento nedostatek zaráží o to více, že na jiných místech autor s obdivuhodnou lehkostí položil na oltář čtivosti textu jeho nestrannost. Při jinak obdivuhodném faktografickém záběru knihy tak dvojnásobně zamrzí každý autorův úrok z pozic objektivního hodnotitele uvedených událostí a jejich aktérů směrem k určité formě adorce oblíbenců (mezi nimiž dozajista figuruje císař Napoleon I.) a naopak zatracování figur, jež se Štovičkovi v důsledku svých činů či morálních vlastností zprotivily. Tak je zde například bez uvedení přesné citace nepřilíš schopný generál Léchelle svými podřízenými kritizován za „imbecilitu“ (s. 162), generál Huché je zase autorem označován jako „odporný hromadný vrah“ (s. 277).

Všechny tyto nedostatky však více než vyvažuje autorův hluboký vhled do problematiky, kdy se mu úspěšně daří vyvracet mýty o celé válce, jež jsou v historickém povědomí velice silně zakořeněny. Tak mimo jiné poukazuje na neudržitelnost tvrzení o rojalistické motivaci řadových povstalců a dokládá, že hlavním katalyzátorem vzpoury byla perzekuce kněží a povinné odvody nařízené republikánským režimem, přičemž snaha o obnovení bourbounské monarchie podle něj posloužila až jako rozbuška následných nepokojů, jež na západě Francie probíhaly v letech 1799, 1815 a 1832.

Autor rovněž pomoci detailního popisu zpochybňuje obzvláště v konzervativních kruzích budovaný stereotyp povstalců jakožto obětí a republikánů jako jediných viníků násilnosti a upozorňuje i na excesy páchané vzbouřeneckými armádami na neúspěšněném obyvatelstvu. Tím však žádným způsobem neomlouvá obzvláště brutální postup republikánských vojsk i civilních úřadů, jejichž jednání by se dnes dalo bez jakýchkoliv pochybností klasifikovat jakožto série válečných zločinů a které měly v konečném součtu na svědomí výrazně více obětí nežli činnost povstalců.

Za kvalitně zpracovaným textem nezůstává pozadu ani obrazový doprovod. Na desítkách reprodukcí dobových grafik, vitrážových oken kostelů i malířských pláten si čtenář může

učinit nejen detailní představu o jednotlivých válečných situacích a získat povědomí o fyzické podobě jednotlivých účastníků válek, ale rovněžsi uvědomit, jak intenzivně tato trýznivá kapitola francouzských dějin rezonovala a rezonuje ve výtvarném umění, a tím i v národní historické paměti.

Z výše uvedeného je tak zřejmé, že Štovičkova prvotina je přes dílčí nedostatky jedinečným dílem, které nejenže českému čtenáři umožňuje nahlédnout do této u nás doposud nepřilíživě známé kapitoly francouzských dějin, ale navíc tak činí fundovaným a odborným způsobem, díky němuž tak můžeme uvedené události vidět očistěné od toho nejhoršího nánosu dezinformací a mýtů, jimiž dosti často bývá stírána jejich pravá podstata.

Tomáš Bandžuch

**Mojmír Zachariáš:
Příběh vojáka. Dokořán,
Praha 2012, 223 s., ISBN
978-80-7363-489-6.**

Na začátku recenze je nutné upozornit, že shodou okolností vyšly v roce 2012 dvě práce, jež si jsou blízké svým obsahem. Jejich autoři ve svých vzpomínkách podávají výklad o vojenské kariéře, kterou absolvovali od počátku padesátých let až po začátek let devadesátých. Jde o bývalé vysoké armádní funkcionáře generály M. Vacka a M. Zachariáše a tato

náhoda dává čtenáři skvělou možnost srovnání úhlů pohledu na armádu a tehdejší společnost obou autorů.

Zachariášovu knihu uvozuje popis dětství v rodném Hradci Králové a okolí. Zážitky z války má autor převážně útržkovité jako většina lidí, kteří ji zažili v raném dětství. Pokračuje studiem na gymnáziu, kde mimo jiné zmiňuje jednu z reforem ve školství, která pro mnohé z nich představovala vážné těžkosti ve studiu. V posledním ročníku střední školy se rozhodl pro Pěchotní učiliště v Lipniku nad Bečvou. K tomuto kroku ho přiměly nelehké finanční podmínky v rodině. Náklady na toto studium nebyly žádné a jako posluchač dostával měsíční služné ve výši 215 Kč. V další kapitole popisuje studium a život v učilišti i to, jak se stal členem Komunistické strany Československa. Rovněž vzpomíná na některé významné politické události doma i v zahraničí, jež ho zastihly v učilišti. Vzpomíná na vyhlášení zvýšené bojové pohotovosti při událostech v Maďarsku v roce 1956, kdy museli zabalit velké polní a výcvik byt organizován pouze v kasárnách. Po několika dnech jim byla pohotovost nejprve zmírněna a potom úplně zrušena. Autor se sám k těmto opatřením vyjadřuje velice kriticky, „byla to hloupost“.¹ K méně významným událostem patří jeho účast v čestné strážní na Hradě po volbě Antonína Novotného prezidentem v roce 1957 nebo vykonání vojenské přehlídky na Letné o rok později. Po absolvování Pěchotního učiliště nastoupil k prvnímu bojovému útvaru k 103. motostřeleckému pluku v Milovicích (od roku 1950 používala armáda název posádka Mladá) jako velitel čety.² Během služby u tohoto útvaru byl odvelen na výstavbu Bruselského pavilonu v Praze. Po návratu k pluku se musel přeškolit na tankistu, neboť jeho pluk byl přeměněn na tankový.³ Tato další změna během krátké doby,

jak autor správně uvádí, vycházela ze snah československého velení nadále zvýšit údernou sílu svazů vytvořených v roce 1958 zrušením 1. vojenského okruhu. Tanková technika v plucích byla navýšena o desítky vozidel a rovněž začalo přezbrojování na moderní typy tanků. Ve stejné době vrcholila druhá berlínská krize, ovšem k této události autor nic neuvádí. Naopak osobně zažil kubánskou krizi v roce 1962. Po vyhlášení bojového poplachu nebyl jeho pluk vyveden z pod úderu do záložního prostoru mimo posádku, ale naopak byl přemístěn do průchodiště ve VVP Hradiště, kde měl posílit pohraniční svazky, především 20. motostřeleckou divizi s velitelstvím v Karlových Varech. Kuriozitou bylo, že během pobytu na Doupově (VVP Hradiště) většina tanků pluku zamrzla v bahně a jednotka se tudíž stala neschopnou boje. Kromě těchto mimořádných událostí vypráví i o běžném životě u pluku v šedesátých letech. Zmiňuje zde první náznaky šikany vojáků 1. ročníku vojáků 2. ročníku, přičemž dochované archivní materiály o této problematice mlčí a dobový vojenský tisk se jí dotýká pouze okrajově. Za zmínku stojí jeho vzpomínky na ukázkou překonávání vodního toku jízdou pod vodou nebo přesun pluku po vlastní ose z Mladé do VVP Libavá u Olomouce (pochodový proud čítal 90 tanků a 150 vozidel).

Okupaci Československa v roce 1968 zažil již na studiu ve VA AZ v Brně. O samotné okupaci se příliš nerozepisuje, ale všimá si pozdějších názorů některých sovětských důstojníků, kteří v soukromých rozhovorech přiznali okupaci jako chybu. Po úspěšném ukončení studia na akademii v Brně nastoupil ke 4. tankové divizi do Havlíčkova Brodu, kde v plucích divize působil v několika funkcích – od náčelníka štábu pluku až po velitele 7. tankového pluku v Jindřichově Hradci. Jako mnoho jiných perspektivních důstojníků té doby zahájil v polovině sedmdesátých let studium tzv. Vorošilovky do Moskvy.⁴ Zde je nutné srovnání s knihou generála Vacka,⁵ který studoval společně s generálem Zachariášem a velel československé skupině. Zatímco Vacek se věnuje především studiu, probíraným předmětům a náročným přípravě, pak Zachariáš k tomu přidává ještě další sféru osobních zážitků ze studia v Moskvě. Shoduje se s Vackem ohledně systému studia, jeho náročnosti a kvality srovnatelné se zeměmi NATO, ale rovněž se nebojí přiznat skutečnost, že zahraniční studenti byli pod přísným dohledem (odposlechly telefonů, sledování na ulici apod.). O těchto věcech Vacek taktně mlčí. Po úspěšném dvouletém studiu byl kádrovým rozkazem určen na funkci náčelníka štábu 9. tankové divize v Táboře. Na konci sedmdesátých let se stal velitelem 3. motostřelecké divize v Kroměříži.⁶ V této velitelské funkci se poprvé setkal s představiteli Spojeného velení, ti byli přiděleni jako poradci na štábu armád, okruhů a na ministerstvo včetně Generálního štábu. Dohlíželi na to, jak jsou plněna opatření výstavby armády schválená velením Varšavské smlouvy, resp. Generálním štábem OS SSSR. Sovětské poradci měli pouze poradní status a nepříslušali jim žádná velitelská pravomoc nad československými svazky. Někteří z nich však své pravomoci překračovali a snažili se velet našim jednotkám. To se stalo i generálu Zachariášovi na cvičení divize s vojsky. Po krátkém střetu se sovětským plukovníkem a vyjasnění, kdo divizi velí, byl onen plukovník odvolán a následně poslán do Sovětského svazu. V roce 1982 byl Zachariáš jmenován prezidentem republiky do první generálské hodnosti a současně byl vyzdvižen do funkce zástupce velitele 4. armády v Písku. Zde se opět střetl s tehdy velice „populárním“ velitelem Západního vojenského okruhu generálplukovníkem Františkem Veselým při kontrole práce ZVS⁷ na cvičení. V roce 1983 byl jmenován velitelem 4. armády a ve funkci setrval další tři roky. Jako velitel 4. armády se zúčastnil s protiletadlovým plukem

1 Vzhledem k protikomunistickému povstání v Maďarsku bylo nejvyššími stranickými a státními orgány rozhodnuto k příkrytí státní hranice s Maďarskem silami Ministerstva vnitra a Ministerstva národní obrany. Podle plánu Operační správy Generálního štábu měl být vytvořen kryt při lineární bojové sestavě s krytím 10 osob na 1 kilometr a pouze ze zdrojů 2. vojenského okruhu. Po modifikaci plánu bylo rozhodnuto vytvořit dvě pohyblivé motomechanizované skupiny, jež měly být složeny z rámcových útvarů 2 VO a doplněny na mírové počty záložníky a posluchači Tankového a Pěchotního učiliště.

2 Tento pluk byl původní 103. mechanizovaný pluk 3. tankové divize, jež byly v roce 1958 reorganizovány na 103. motostřelecký pluk 13. tankové divize ve stejné posádce v Mladé.

3 103. motostřelecký pluk byl v roce 1960 reorganizován na tankový se shodným číslem. K divizi byl přemístěn 8. motostřelecký pluk z Brna 4. tankové divize s velitelstvím v Havlíčkově Brodu.

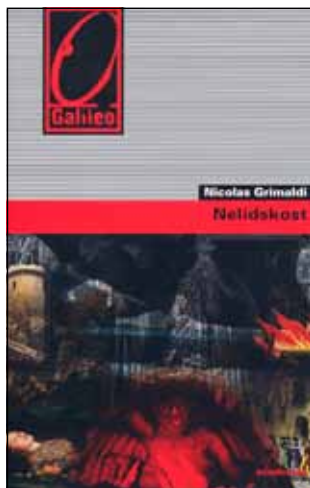
4 Vojenská akademie Generálního štábu ozbrojených sil SSSR K. J. Vorošilova.

5 Miroslav VACEK, *Nejen z vojenského kufru*. Praha 2012.

6 V textu je omylem uvedena 4. msd, která již v té době neexistovala.

7 Záložní velitelské stanoviště bylo budováno jako dvojčte velitelského stanoviště. ZVS mělo převzít úlohu VS v době jeho zničení, čímž se mělo zajistit nepřetržitě velení svazku.

ostrých střelb na základně v Ašuluku na území Kazachstánu.⁸ Z této zkušenosti čtenář získá základní představu o systému střelb a v jakých hygienických a klimatických podmínkách se konaly. Generál Zachariáš rovněž nezatajuje vážnou rozmlúku se sovětskými představiteli v průběhu střelb, kdy se chybu na straně řízení střelb Sověti snažili svalit na československé vojáky. Také rozvádí vztahy mezi vyššími armádními funkcionáři, konkrétně jeho vztah s velitelem ZVO generálem Veselým, jehož počínání mnohdy hraničilo až se šikanou podřízených. Rovněž vzpomíná na názorovou výměnu s náčelníkem Hlavní politické správy genplk. Jaroslavem Klíchou na rok 1968.⁹ Po odchodu generála Veselého do penze v roce 1985 se na rok stal náčelníkem štábu ZVO a v roce 1987 velitelem ZVO.¹⁰ V této funkci ho zastihl listopad 1989. Tato část knihy patří k nejcennějším, protože archivní materiály nepodávají úplně přesně představu o situaci v armádě a zvláště pak na vrcholných velitelských stupních. Rada klíčových rozhovorů byla vedena bez zápisu, po telefonu nebo beze svědků. Podává vysvětlení, jak byla připravena tzv. Mimořádná bezpečnostní opatření, jejich systém uvedení do chodu a názory vojáků z povolání na jejich splnění. Popisuje jednání s Občanským fórem o situaci v armádě a možném zásahu ČSLA proti demonstrantům a dokumentuje i pasivitu nejvyššího armádního velení na podzim 1989, která ovšem do jisté míry vycházela z pasivity nejvyšších stranických představitelů. Velmi zajímavé je svědectví z jednání kolegia¹¹ z konce roku 1989; v tu dobu Federální shromáždění zrušilo článek 4 ústavy o vedoucí úloze KSČ, přesto průběh zasedání vnitropolitickým změnám neodpovídal. V roce 1990 byl odvolán z funkce velitele ZVO a stal se hlavním představitelem ČSLA – zástupcem náčelníka štábu Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy v Moskvě, kde působil až do rozpuštění Varšavské smlouvy v roce 1991. Poté působil na Institutu pro strategická studia FMO ČSFR a na Generálním štábu AČR. V roce 1995 odešel do důchodu. Pokud čtenář sáhne po obou zmíněných knihách, musí tak jejich srovnáním dojít k názoru, že vzpomínky generála M. Zachariáše jsou cennější v tom směru, že se je snaží podávat realisticky, bez příkras nebo záměrného opomíjení. To bohužel u generála Vacka nelze říci, přitom je to dnes již zbytečné a je to velká škoda. Ovšem bylo by hloupé zavrhnout tvorbu M. Vacka, jeho knihy jsou svědectvím minulé doby, v nichž se odrážejí politické názory autora, a jako takové je nutné je brát a respektovat. (jšm)

Nicolas Grimaldi:
Nelidskost. Academia,
Praha 2013. 125 s. ISBN
978-80-200-2258-5.

„Chovat se jako zvíře není zdaleka nelidské, nelidským se člověk stává, jen když se naopak uvolí dělat to, co by žádné zvíře neudělalo“ (s. 6)

Nakladatelství Academia vydala obsáhlou esej francouzského filozofa, emeritního profesora na pařížské Sorbonně Nicolase Grimaldiho, s jednoduchým, ale výstižným názvem Nelidskost. Autor se v esejí zabývá

podstatou ne-lidského chování a motivy, které k takovému jednání vedou.

Základní teze, která se prolíná celou esejí, vychází z křesťanské zásady „miluj bližního svého jako sám sebe“. Podstatou

je podle Grimaldiho vnímat druhého jako živou bytost s city, emocemi, touhami, způsobem života a pohledem na svět. Nebrat ho jako věc, materiál, masu, stroj či zvíře, ale jako tvora, který je nám podobný více, než bychom někdy chtěli připustit.

Jako „laboratoř“, tedy místo, kde lze zkoumat projevy zla a nelidskosti, použil Grimaldi prostředí koncentračních táborů. Autor v esejí vychází kromě jiného i ze vzpomínek italského spisovatele židovského původu Prima Leviho a francouzského spisovatele Roberta Antelma. Oba prošli masinérií koncentračních táborů a jejich zážitky hluboce ovlivnily jejich pozdější tvorbu. Ve svých pracích se zamýšlejí nad tím, jak zkušenost koncentračního tábora člověka zcela změnila, jak proměnila jeho lidství, podstatu, vztahy a návyky. V této vyhrcované situaci se vše obnažilo na jádro a „scvrklo“ na jediný cíl – přežít. Všimají si, jak každý jednotlivec přistupoval k extrémním situacím odlišně, bez ohledu na sociální původ či vzělání. Zde, degradování na pouhá čísla, jeden jako druhý v jednotném oblečení, projeví lidé svoji skutečnou podstatu, své já nezávislé na sociální, kulturní, politické minulosti.

Být zlý, chovat se nelidsky, není podle Grimaldiho věc vrozená, ale získaná, kulturně podmíněná společností, ve které žijeme. Vliv či tlak sociální, politické či jiné skupiny je mnohem vyšší, než by si byl jedinec ochotný připustit. Člověk se připodobňuje ke skupině na základě určité podobnosti, vztahů nebo sdílených zájmů a „magnetismus“ takové skupiny hraje výraznou roli. Jedním z hlavních motivů, které vedou člověka chovat se nelidsky, je strach. Autor zároveň uvádí, že společné sociální prostředí, výchova, zájmy či postavení nemusí nutně znamenat, že jsou lidé ve svém chování stejní. Velmi záleží na vnitřním uspořádání jedince (na jeho lidství, chcete-li), na tom, jak každý jednotlivec vnímá podstatu druhého jako člověka – jestli jako lidskou bytost, která je mi podobná, nebo jako „nepřítele“, toho „druhého“. Tuto tezi autor ilustruje na příkladu Němců, kteří odmítali v Německu nacismus a zapojili se do protinacistického odboje.

Nelidskost je banální, a proto je tak překvapivá. Je jí schopen stejně tak člověk nevzdělaný a nízký, jako intelektuál z vysoké společnosti (ale platí to i opačně, každý z nich může být stejně dobrý a soucitný). Je obecně známo úsloví „chová se jako zvíře“, ale jsou věci, kterou by žádné zvíře neudělalo. Pouze ne-lidské chování mohlo vést k tak obrovské masinérii zabíjení milionů lidí v koncentračních táborech, kde oběti nebyly považovány za lidské bytosti, ale materiál, který je třeba „zpracovat“. Toto často zaznívalo při obhajobách dozorců a velitelů koncentračních táborů: dostali rozkaz a jejich úkolem bylo ho splnit - ohromné množství lidí, které bylo přivezeno do táborů, nepovažovali za lidské bytosti, které jsou jim svou podstatou rovni, ale za anonymní masu, materiál, úkol, který je třeba splnit.

Základem lidství je schopnost tolerovat rozdílnost, tedy přiznat druhým stejná práva, jaká mám já, i kdy jsou „odlišní“. Respektovat práva ostatních znamená ve své podstatě milovat je jako sebe sama a tímto se dostáváme zpět k základní myšlence esejí. Netolerance ostatních a jejich odlišností vede k vylučování z různých skupin, k antipatiím, k otevřenému nesouhlasu a ve vyhrcovaných případech k mocenským bojům a válkám různého charakteru.

Při čtení knih či studiu archivních dokumentů věnujících se druhé světové válce nás napadají otázky, jak je možné, že vůbec mohlo k něčemu takovému, jako jsou koncentrační tábory a masové vyhlazování, dojít a jací lidé mohli takové věci dopustit, nebo je byli schopni sami páchat. Teprve ve vyhrcovaných situacích člověk pozná sám sebe, jakou cestu (za přežitím) si vybere, ukáže se jeho skutečné jádro a je jedno, jestli stojí na straně oběti či pachatele. Grimaldiho esej nám pomáhá osvětlit, proč se lidé v určitých situacích chovají tak nepochopitelně nelidsky.

Jana Bachová

8 V textu je uveden protiletadlový raketový pluk v Kroměříži, ve skutečnosti šlo o 13. protiletadlový pluk ve Bzenci v podřízenosti 3. motostřelecké divize s velitelstvím v Kroměříži.

9 Náčelník HPS v letech 1985–1989, patřil do tzv. tvrdého jádra v čele s ministrem národní obrany arm. gen. Milánem Václavíkem a tehdejším náčelníkem GŠ genplk. Miroslavem Vackem.

10 Západní vojenský okruh s velitelstvím v Táboře vznikl rozsáhlou reorganizací ČSLA v roce 1969, jež byla výsledkem různých pokusů o zjednodušení struktury velení v šedesátých letech (např. ZKOUŠKA) a zároveň reagovala na umístění operačního uskupení sovětských vojsk (Střední skupina sovětských vojsk) na území ČSSR v síle 75 000 mužů, jež mělo vytvářet druhý sled Československého frontu.

11 Kolegium ministra národní obrany vzniklo v roce 1956 a představovalo stálý poradní orgán ministra, který na svých zasedáních projednával zásadní otázky vojenské politiky KSČ, týkající se zabezpečování obrany ČSSR, bojové pohotovosti a připravenosti ČSLA a CO ČSSR.